

DZIAŁALNOŚĆ TOMASZOWSKIEGO TOWARZYSTWA REGIONALNEGO. BILANS DEKADY 2012–2022*

Regionalizm jako idea manifestująca przywiązanie do ziemi rodzinnej oraz tradycji lokalnych narodził się w XIX w. we Francji, natomiast jako działalność różnego rodzaju stowarzyszeń szybko zaczął rozwijać się także w Niemczech oraz we Włoszech. Na ziemiach polskich jawił się on jako akt sprzeciwu wobec zaborców¹.

W Tomaszowie Lubelskim początki zorganizowanego ruchu regionalnego sięgają okresu międzywojennego. Związane są z obchodami 300-lecia nadania prawa miejskiego, co zaowocowało opublikowaniem kilku artykułów naukowych przez dr. Kazimierza Sochaniewicza w „Tece Zamojskiej” oraz powołaniem, z inicjatywy Ludwika Jana Kobierzyckiego, regionalnego stowarzyszenia pod nazwą „Związek Tomaszowian”, które po kilku latach zostało przemianowane na „Związek Tomaszowian Ziemi Lubelskiej”². Członkowie Związku byli zaangażowani w wydawanie pism: „Nasza Praca” (1921–1925) – dwutygodnik dla młodzieży oraz „Ziemia Tomaszowska” (1922–1927) – pismo Sejmiku Powiatowego³.

W okresie okupacji niemieckiej 1939–1944/1945 działalność polskich stowarzyszeń regionalnych była niemożliwa. Odbudowa i rekonstrukcja regionalnego życia naukowego oraz kulturalnego nastąpiła w latach powojennych, jednak polityka państwa spowodowała kryzys ruchu regionalistycznego⁴. Pomimo niekorzystnej sytuacji, odgórnego upowszechniania

* Podstawę niniejszego tekstu stanowi referat wygłoszony 18 listopada 2023 r. podczas konferencji „60 lat Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego – doświadczenia i perspektywy”, poprawiony i uzupełniony.

¹ S. T a b o ł, *Regionalizm jako idea, ruch i działalność społeczno-kulturowa*, s. 89–90, cyt. za: <https://czasopismoippis.up.krakow.pl> [dostęp: 31.07.2023].

² Z. S p a c z y ń s k i, *Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne (1920–1980)*, „Rocznik Tomaszowski” 1981, t. 1, s. 71–72.

³ B. C i s ł o, *Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne*, „Tomaszowska Teka Regionalna” 1997, nr 1, s. 8.

⁴ R. S z c z y g i e ł, *Polskie Towarzystwo Historyczne a towarzystwa regionalne po II wojnie światowej*, „Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny”, t. 13, Kraków 2011, s. 18–19.

opinii o partykularyzmie i przyczynowości badań regionalnych na temat Tomaszowa Lubelskiego powstała cenna praca – *Szkice z przeszłości miasta kresowego*, autorstwa Janusza Petera⁵.

Formalne wznowienie działalności regionalistycznej w Tomaszowie nastąpiło w 1962 r. – kiedy to najpierw w czerwcu miało miejsce zebranie założycielskie, a 13 września nastąpiła rejestracja Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego. Powstanie Towarzystwa było możliwe dzięki dwudziestoosobowej grupie na czele z doktorem Januszem Peterem, Antonim Zwolakiem i Stanisławem Gromkiem. Wśród założycieli znaleźli się również profesorowie z Liceum Ogólnokształcącego im. Bartosza Głowackiego: Zofia Płotnicka, Helena Pawelska, Zofia Pacześna, Klemens Wilamowski, Kazimierz Piotrowski, Stanisław Wyłupek oraz Mieczysław Klimczak. Towarzystwo od początku tworzyli wyjątkowi ludzie. Jednym z założycieli był inż. Henryk Jabłuszewski, ur. w 1926 r. w Wilnie. Był on architektem powiatowym, autorem pierwszego założenia pomnikowego na terenie obozu zagłady w Bełżcu z 1963 r.⁶ W okresie okupacji prowadził działalność konspiracyjną pod pseudonimami: Pirat, Wysocki, będąc m.in. członkiem ochrony „Ożoga” – płk. Jana Rzepeckiego. Szczegóły jego działalności wymagają zbadania i jest oczywiste, że powinni zająć się tym członkowie Towarzystwa.

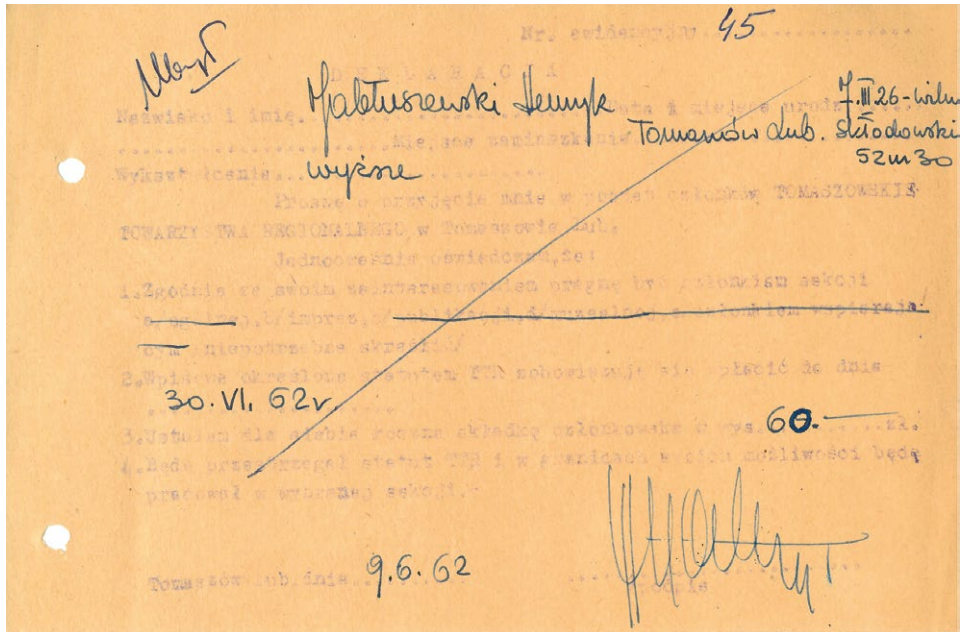
W działalność Towarzystwa włączało się wielu miejscowych nauczycieli, lekarzy, prawników czy urzędników. Z pewnością wszystkich jest trudno wymieniść, przez 60 lat działalności TTR przewinęło się przez jego szeregi łącznie ponad 250 osób. Tak się złożyło, że w roku jubileuszu odszedł ostatni członek zebrania założycielskiego TTR z 1962 r. W planach było przeprowadzenie z nim wywiadu dotyczącego wydarzeń sprzed 60 lat. Niestety, pan Kazimierz Garbacz zmarł 22 kwietnia 2022 r. w wieku 87 lat.

O wielu naukowcach, artystach, twórcach czy regionalistach związanych z ziemią tomaszowską ukazały się różnego rodzaju publikacje. Kolejne teksty są w opracowaniu i w planach wydawniczych. Powstanie oraz działalność TTR w XX w. zostały już opisane⁷. Brakuje jednak opracowania dotyczącego ostatnich lat jego działalności. Fakt ten zdeterminował próbę sporządzenia bilansu dekady 2012–2022 w niniejszym tekście. Przyjęto

⁵ R. Szczygieł, *Dorobek towarzystw regionalnych Lubelszczyzny w zakresie badania dziejów miast*, [w:] *Dokonania regionalnego ruchu naukowego w Polsce. W dwudziestolecie Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, red. D. Wańka, Kalisz 2008, s. 156.

⁶ J. Joniec, *Muzeum martyrologiczne w Bełżcu w perspektywie historyczno-prawnej*, „Rocznik Tomaszowski” 2022, t. 11, s. 112.

⁷ Zob. Z. Spaczyński, *op. cit.*, s. 71–74; B. Cisło, *op. cit.*, s. 8–10; W. Dziedzic, *50 lat Tomaszowskiego Towarzystwa regionalnego im. doktora Janusza Petera*, [w:] <http://www.ttr-tomaszow.pl> [dostęp: 31 VII 2023]; *Jubileusz 55-lecia Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego 1962–2017*, oprac. M. Tereszczuk, A. Pitura, Tomaszów Lubelski 2017.

Deklaracja członkowska Henryka Jabłuszewskiego złożona 9 VI 1962. Źródło: Zbiory Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dr. Janusza Petera

tutaj układ problematyczno-chronologiczny – począwszy od działalności wydawniczej, przez organizację wydarzeń, konferencji, sesji, spotkań autorskich, konkursów wiedzy historycznej oraz realizacji przez TTR projektów. Przedstawiony w tekście katalog działań nie jest szczegółowy ani zamknięty ze względu na chęć uniknięcia powtórzeń w opisywaniu wydarzeń cyklicznych i mniejszą wagę niektórych przedsięwzięć.

W zebraniu Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dr. Janusza Petera 20 marca 2012 r. wzięli udział: Izydor Wiśniewski, Janusz Brodowski, Tomasz Zieliński, Bolesław Cisło, Marian Bury, Bolesław Fus, Jan Hałasa, Wojciech Dziedzic, Jolanta Bagińska, Mieczysława Rudnicka, Zbigniew Martyn, Kazimierz Raczkiwicz, Janusz Frykowski, Eugeniusz Hanejko, Dariusz Krech, Leszek Kodymowski, Piotr Szałapski, Marek Parkot i Waldemar Dębek. Na prezesa został wybrany Janusz Brodowski. To okres intensywnej działalności, w którym zaczęto formalnie funkcjonować w oparciu o ustawę – *Prawo o stowarzyszeniach*, uzyskując wpis do Krajowego Rejestru Sądowego jako Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne im. dr. Janusza Petera. W Domu Kombatanta otwarto nową siedzibę Towarzystwa, uruchomiono stronę internetową oraz podjęto wiele inicjatyw na rzecz zachowania dziedzictwa historycznego i kulturowego ziemi tomaszowskiej.

W tym czasie został wznowiony „Rocznik Tomaszowski”. Było to możliwe dzięki dobrej współpracy z Instytutem Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, przede wszystkim z prof. Ryszardem Szczygłem, który został pierwszym redaktorem naczelnym periodyku. „Rocznik Tomaszowski” jest wydawany dzięki wsparciu finansowemu samorządów – na czele z burmistrzem Tomaszowa Lubelskiego Wojciechem Żukowskim, oraz władz województwa lubelskiego, powiatu tomaszowskiego, samorządów gminnych, a także prywatnych przedsiębiorców.

W Karcie regionalizmu polskiego, uchwalonej 25 września 1994 r. na V Kongresie Regionalnych Towarzystw Kultury we Wrocławiu, zwrócono uwagę na potrzebę współpracy towarzystw regionalnych z władzami państwowymi i samorządowymi. Jedną z postulowanych w Karcie zasad mówi: „Tradycyjna kultura regionalna wnosi do kultury narodowej, a przez nią do światowej dziedzictwo polskich wsi i miast. Dbłość o kulturę rodzimą i język ojczysty jest nieodzowna zarówno dla podtrzymania tożsamości regionalnej, jak i narodowej. Zadanie to należy do twórców i animatorów kultury wspieranych przez władze państwowe i samorządowe”⁸. Wprowadzenie powyższej zasady w życie pozwoli osiągnąć sukces w demokratycznych przeobrażeniach społecznych i politycznych Polski oraz budowie społeczeństwa obywatelskiego.

Od wznowienia wydano 10 numerów „Rocznika Tomaszowskiego”. Redaktorem naczelnym tomu 1(2) (2013) oraz tomu 3 (2014) był prof. Ryszard Szczygieł. Powołana została rada redakcyjna (naukowa) w składzie: Andrzej Janeczek, Andrzej Kędziora, Franciszek Leśniak, Jan Lewandowski, Hubert Łaszkiewicz, Marek Mądzik, Jacek Zygmunt Sawicki, Marian Surdacki, Jan Tęgowski, Andrzej Urbański, Andrzej Wrzyszc. W składzie rady redakcyjnej znaleźli się: Tomasz Zieliński jako zastępca redaktora, Janusz Brodowski – sekretarz oraz Wojciech Dziedzic i Janusz Frykowski.

Od wydania tomu 4 (2015) redaktorem naczelnym pisma był dr hab. Marek Sioma, zastępcą redaktora – Janusz Frykowski. Artykuły recenzowano, wprowadzono także tłumaczenia streszczeń na język angielski, których dotychczas dokonuje Waldemar Fugas z Tomaszowa Lubelskiego. Po śmierci dr. Frykowskiego funkcję zastępcy redaktora oraz sekretarza redakcji pełnił Janusz Brodowski. Od tomu 11 zastępcą redaktora naczelnego „Rocznika Tomaszowskiego” jest Jarosław Joniec, a sekretarzem redakcji Ewelina Szumilak. Pod redakcją prof. Marka Siomy zostało wydanych osiem numerów pisma – tomy 4–11 (2015–2022). Po jego rezygnacji jesienią 2022 r. funkcję redaktora naczelnego „Rocznika Tomaszowskiego”

⁸ A.J. Omelaniuk, *Powstanie Karty regionalizmu polskiego*, [w:] *Regionalizm polski u progu XXI wieku: Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury, Wrocław 23–25 IX 1994*, red. S. Bednarek, S. Słowik, J. Wojtaś, A. Kociszewski, A.J. Omelaniuk, Wrocław 1994, s. 166.

objął dr hab. Dariusz Szewczuk z katedry Historii Społecznej i Edukacji UMCS. Ponadto w tym czasie w prace redakcji zaangażowali się: Marcin Piotrowski (t. 5), Mariusz Skorniewski (t. 5–6, 8), Mariusz Koper (t. 10–11), Robert Czyż (t. 10), Marek Bielecki (t. 11), Eugeniusz Hanejko (t. 11). Szczegółową bibliografię zamieszczono w tomie 10 z 2021 r.⁹ „Rocznik Tomaszowski” publikowany jest w twardej oprawie, w nakładzie 400 egzemplarzy. Warto podkreślić, że wydawanie pisma naukowego w mieście powiatowym bez ośrodka akademickiego jest ewenementem na skalę co najmniej regionalną.

Działalność wydawnicza Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego w omawianym okresie jest o wiele szersza. W 2012 r. ukazał się w opracowaniu prof. Ryszarda Szczygła *Przywilej lokacyjny miasta Tomaszowa z 1621 roku*. W 2014 r. – *Z teki wspomnień Jerzego Wojciecha Sobieszczańskiego. Towarzystwo Gimnastyczne Sokół w Tomaszowie Lubelskim – wczoraj i dziś* autorstwa Mirosława Tereszczuka opublikowano w 2016 r., w roku kolejnym: *Państwowe Gimnazjum Koedukacyjne im. Bartosza Głowackiego w Tomaszowie Lubelskim, pomiędzy wojnami (1917–1939)* – Roberta Czyża oraz *Wydanie autorskie exlibrisów Romana i Marzanny Muchy z okazji 500-lecia polskiego exlibrisu i 100-lecia Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. Bartosza Głowackiego w Tomaszowie Lubelskim*. W 2018 r. przez TTR została wydana publikacja *Rok trzech jubileuszy Dwójki. 20-lecie nadania imienia, 100-lecie kształcenia polskiego w budynku szkoły, 100-lecie odzyskania niepodległości*, zredagowana przez zespół składający się z 27 osób. W 80. rocznicę wybuchu II wojny światowej oraz bitew pod Tomaszowem Lubelskim ukazało się zmienione i uzupełnione wydanie książki *Tomaszowskie za okupacji* Janusza Petera¹⁰.

W ostatnim dziesięcioleciu wznowiono wydawanie czasopisma „Tomaszowska Teka Regionalna”, które po raz pierwszy zostało wydane w 1997 r. Zakładano wówczas, że będzie miało ono formę biuletynu ukazującego się w zależności od zebranego materiału i możliwości finansowych TTR¹¹. Kolejny numer opublikowano w 1998 r., następny (3) w 2004 r. – w formie wydania specjalnego *Z przeżyć partyzanta* autorstwa Mariana Kulika.

Wznowienie „Teki” nastąpiło z inicjatywy Mirosława Tereszczuka, prezesa TTR w latach 2016–2019. Od numeru 4, wydanego w 2018 r., „Tomaszowska Teka Regionalna” ukazuje się regularnie każdego roku. Funkcję redaktora naczelnego objęła wówczas Magdalena Malec-Tereszczuk. W prace redak-

⁹ J. Brodowski, „Rocznik Tomaszowski”. Bibliografia dziesięciu numerów czasopisma Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dra Janusza Petera [1981] 2013–2021, „Rocznik Tomaszowski” 2021, t. 10, s. 397–408.

¹⁰ Szczegóły II wydania oraz osoby i instytucje zaangażowane w powstanie publikacji zob. J. Joniec, *Wstęp*, [w:] J. Peter, *Tomaszowskie za okupacji*, Tomaszów Lubelski 2019, s. 18–19.

¹¹ I. Wiśniewski, *Szanowny Czytelniku!*, „Tomaszowska Teka Regionalna” 1997, nr 1, s. 1.

**Tomaszowskie
Towarzystwo Regionalne
im. doktora Janusza Petera
zaprasza na**

**SPOTKANIE
JUBILEUSZOWE**
z okazji 50-lecia działalności Towarzystwa

W programie:

1. Sesja historyczna:

- „Regionalizm formą aktywizacji na rzecz wspólnot lokalnych”
- Wojciech Żukowski - Burmistrz Miasta Tomaszów Lubelski
- „50 lat Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego”
- Wojciech Dziędzic - Sekretarz Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego
- „Dr Janusz Peter - twórca tomaszowskiego regionalizmu”
- Janusz Brodowski - Prezes Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego

2. Okolicznościowe wystąpienia.

3. Zwiedzanie wystaw filatelistycznych:

- „Tomaszów Lubelski w Filatelistyce”
ze zbiorów Izzydora Wiśniewskiego - Wiceprezesa Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego
- „Ziemia Tomaszowska na kartach pocztowych”
ze zbiorów Zbigniewa Dziurkowskiego - Prezesa Polskiego Związku Filatelistów ZO w Zamościu

26 listopada 2012 r. godz. 17.00
Sala reprezentacyjna Urzędu Miasta (dawny Sejmik Powiatowy - ul. Lwowska 53)

Plakat Spotkania jubileuszowego z okazji 50-lecia działalności Towarzystwa z programem sesji historycznej. Źródło: Zbiory Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dr. Janusza Petera

cji zaangażowali się także: Anna Pitura, Katarzyna Warmińska-Mazurek, Barbara Jarczak oraz Jarosław Joniec, jako redaktor naczelny pisma od 8 numeru wydanego w 2022 r. na jubileusz 60-lecia TTR.

Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne partycypowało w kosztach wydania kilku publikacji związanych z regionem. W dwóch publikacjach z tryptyku „Szkice historyczne i literackie”: *Z Roztocza na Grzędę Sokalską. Szkice historyczne i literackie*, red. Zdzisław Pizun, Aneta Siemieńska, Ryszard Gawryś, Horyniec-Zdrój-Narol-Lubaczów-Tomaszów Lubelski 2021, oraz *Od Narola po Beż. Szkice historyczne i literackie*, red. Z. Pizun, A. Siemieńska, R. Gawryś, Horyniec-Zdrój-Lubaczów-Lubycza Królewska-Narol-Tomaszów Lubelski 2022. Dofinansowane zostały również książki członka TTR – dr. hab. Mariusza Kopra z Katedry Języka Polskiego KUL: *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym pogranicza polsko-ukraińskiego*, Lublin 2021, oraz *Od Lubicza do Lubyczy. Sześć szkiców na sześćsetlecie 1422–2022*, Lubycza Królewska-Lublin 2022.

W działalności TTR ważnym elementem są organizowane sesje historyczne, wykłady, prelekcje i spotkania autorskie. 26 maja 2012 r. zorganizowano w Sali konferencyjnej Urzędu Miasta czytanie non stop niedawno wydanej monografii Tomaszowa Lubelskiego¹². Wydanie książki oczekiwanej od ponad 30 lat „było krokiem milowym w działalności regionalnej”¹³.

We wrześniu 2012 r. na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Tomaszowie Lubelskim została zorganizowana sesja naukowo-historyczna „Ocalić od zapomnienia”.

W roku 2012 obchodzono jubileusz 50-lecia TTR, z tej okazji zostało zorganizowane spotkanie jubileuszowe, sesja historyczna oraz wystawy: „Tomaszów Lubelski w filatelistyce” oraz „Ziemia Tomaszowska na kartach pocztowych”.

5 lutego 2013 r. odbyły się współorganizowane przez TTR uroczystości 150. rocznicy powstania styczniewego i Krwawego Dnia w Tomaszowie Ordynackim. W ramach uroczystości złożono wieńce oraz zapalono znicze pod krzyżem powstańczym na ul. Żeromskiego, odprawiono mszę św. w intencji poległych powstańców i pomordowanych przez Rosjan mieszkańców miasta podczas tzw. Krwawego Dnia w Tomaszowie Ordynackim. W ramach wydarzenia w Tomaszowskim Domu Kultury odbył się recital pt. „Oskarżeni o wierność” barda Andrzeja Kołakowskiego oraz w Urzędzie Miasta wykład dr. Mariusza Dariusza Bednarskiego „Tomaszów Lubelski w powstaniu styczniewym”. 24 maja 2013 r. zorganizowano uroczystości odsłonięcia i poświęcenia miejsca pamięci przy ul. Żeromskiego, upamiętniającego poległych powstańców i pomordowanych mieszkań-

¹² *Tomaszów Lubelski. Monografia miasta*, red. R. Szczygieł, Lublin-Tomaszów Lubelski 2012.

¹³ W. Dziedzic, *op. cit.*, s. 7.

ców Tomaszowa Lubelskiego podczas powstania styczniowego. W Sali Reprezentacyjnej Urzędu Miasta w dawnym Sejmiku Powiatowym odbył się wykład Tomasza Zielińskiego „Tragiczne wydarzenia w dniu 5 lutego 1863 r. w Tomaszowie w oparciu o dokumenty parafii rzymskokatolickiej pw. Zwiastowania NMP”, otwarcie wystawy „Dokumenty Powstania Styczniowego – Wydarzenia – Ludzie – Tradycja” ze zbiorów Archiwum Państwowego w Lublinie oraz wręczenie nagród laureatom konkursów szkolnych o powstaniu styczniowym.

W roku 2013 TTR brało udział w organizacji obchodów 69. rocznicy wybuchu powstania warszawskiego, 7 września w organizacji Narodowego Czytania dzieł Aleksandra Fredry. W 392. rocznicę nadania prawa miejskiego podczas konferencji odbyła się promocja wznowionego „Rocznika Tomaszowskiego”, tomu 1(2). Kolejne wydarzenie promujące „Rocznik Tomaszowski” zostało zorganizowane przez Tomaszowski Dyskusyjny Klub Książki – spotkanie z Januszem Brodowskim, prezesem TTR, oraz Tomaszem Zielińskim, autorem artykułu – odbyło się 3 lutego 2014 r. w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Tomasza Zamoyskiego w Tomaszowie Lubelskim.

13 marca 2014 r. TTR wspólnie z Urzędem Miasta oraz Oddziałem w Rzeszowie Instytutu Pamięci Narodowej zorganizowało spotkanie prezentujące publikację autorstwa Dariusza Iwaneczki – *Przypadek czy przeznaczenie. Karol Kazimierz Kosteki „Kostek” 1917–1998*.

W roku 2014 w Tomaszowie Lubelskim odbyła się konferencja Wojewódzkiej Rady Towarzystw Regionalnych i Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Lublinie – „Wysiedlenia w Zamojszczyźnie w czasie II wojny światowej” (22–23 marca) oraz regionalna sesja historyczna „Wpisani w historię Tomaszowa Lubelskiego i ziemi tomaszowskiej” (6 czerwca). W programie sesji wygłoszono referaty poświęcone: regionaliście i kronikarzowi Janowi Mazurkowi (W. Dziedzic), malarstwu dr. Janusza Petera (dr K. Grodziska), fotografowi Antoniemu Tujakowi (J. Brodowski, B. Cisło), rysownikowi Edmundowi Monsielowi (B. Typek), działaczowi sportowemu Władysławowi Vogelgesangowi (I. Wiśniewski), animatorce życia kulturalnego Zdzisławie Kapicy (J. Piwko) oraz ziemianinowi z Podlodowa, dowódcy I Rejonu Obwodu Armii Krajowej Tomaszów Lubelski – Jerzemu Sobieszczańskiemu (prof. M. Sobieszczański). Sesja była połączona z promocją publikacji *Z teki wspomnień* Jerzego Sobieszczańskiego.

6 września 2014 r. TTR współorganizowało Narodowe czytanie *Trylogii* Henryka Sienkiewicza. 19 września na Wydziale Zamiejscowym KUL zorganizowano sesję naukowo-historyczną pn. „Ocalić od zapomnienia”, natomiast w Urzędzie Miasta odbyła się projekcja filmu dokumentalnego *Cios w plecy* oraz został wygłoszony referat mgr. W. Dziedzica „Armia Czerwona w powiecie tomaszowskim 25 IX – 10 X 1939”.

75. ROCZNICA BITEW POD TOMASZOWEM LUBELSKIM

Burmistrz Miasta Tomaszów Lubelski - **WOJCIECH ŻUKOWSKI**

Dyrektor Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego - dr **JAN TARCZYŃSKI**

Dziekan Wydziału Zamiejscowego Nauk Prawnych i Ekonomicznych

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Tomaszowie Lub. - dr hab. **PAWEŁ MARZEC** - prof. **KUL**

Prezes Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dra Janusza Petera - **JANUSZ BRODOWSKI**

ZAPRASZAJĄ NA

SESJĘ NAUKOWO - HISTORYCZNĄ pn. „OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA”

19 września (piątek) 2014 r. - godz. 10.00

aula Wydziału Zamiejscowego Nauk Prawnych i Ekonomicznych
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Tomaszowie Lubelskim ul. Lwowska 80

PROGRAM SESJI:

moderator - dr hab. Janusz Zuziak - prof. Akademii Obrony Narodowej

- godz. 10⁰⁰ - Uroczyste otwarcie sesji
- godz. 10¹⁵ - Rola bibliotek wojskowych okręgu Korpusu Nr II Lublin w procesie wychowania patriotycznego żołnierzy w latach 1921-1939
- mgr Piotr Dobrowolski - Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie
- godz. 10³⁰ - Tajne nauczanie w okresie okupacji na Zamojszczyźnie
- dr Adam Baliński - WZNPIE KUL Jana Pawła II w Tomaszowie Lubelskim
- godz. 10⁴⁵ - Mord pod Zatyłem 16.06.1944 r. - prowokacja czy odwet UPA?
- mgr Wojciech Dziedzic - Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne im. dra Janusza Petera
- godz. 11⁰⁰ - Formowanie 3 Armii Wojska Polskiego na Lubelszczyźnie i Podkarpaciu, jako związku operacyjnego Frontu Polskiego (osiedziernik - grudzień 1944 r.)
- mgr Marcin Biały - Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie
- godz. 11¹⁵ - Kłopoty doktora Janusza Petera ze służbami - przyczynek do biografii
- mgr Eugeniusz Hanejko - Muzeum Regionalne im. dra Janusza Petera
- godz. 11³⁰ - Podsumowanie, dyskusja
- godz. 12⁰⁰ - Zakończenie sesji

Plakat z programem sesji naukowo-historycznej pn. „Ocalić od zapomnienia” w 75. rocznicę Bitew pod Tomaszowem Lubelskim. Źródło: Zbiory Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dr. Janusza Petera

TTR było współorganizatorem obchodów 393. rocznicy nadania prawa miejskiego, podczas których miała miejsce promocja 3 tomu „Rocznika Tomaszowskiego” oraz konferencja, podczas której Tomasz Zieliński wygłosił referat poświęcony Tomaszowi Zamoyskiemu z okazji 420. rocznicy urodzin II ordynata.

W roku 2015 przy udziale TTR zostały zorganizowane uroczystości rocznicowe wybuchu powstania styczniowego. Podczas kolejnej sesji historycznej pn. „Ocalić od zapomnienia” odbyła się projekcja filmu Adama Sikorskiego *Trzy dni w przedsionku piekła*.

7 października podczas obchodów 394. rocznicy nadania prawa miejskiego zorganizowano promocję tomu 4 „Rocznika Tomaszowskiego”. Podczas towarzyszącej obchodom sesji historycznej referaty związane z wydawaną w okresie międzywojennym „Ziemią Tomaszowską” wygłosili: dr hab. Marek Sioma oraz dr Monika Napora.

W styczniu 2016 r. na nowego prezesa TTR został wybrany Mirosław Tereszczuk. Od tego czasu oprócz udziału w stałych wydarzeniach rocznicowych TTR rozpoczęło wspólnie z Biblioteką Pedagogiczną w Tomaszowie Lubelskim organizowanie spotkań autorskich – z Eugeniuszem Cybulskim, autorem wierszy, i artystą grafikiem Romanem Muchą.

W 98. rocznicę odzyskania niepodległości odbyła się promocja książki Mirosława Tereszczuka – *Towarzystwo Gimnastyczne Sokół w Tomaszowie Lubelskim – wczoraj i dziś*, połączona z wieczorem pieśni patriotycznych Zespołu Artystycznego „Tomaszowiacy”.

Kolejne spotkania autorskie zorganizowane w Bibliotece Pedagogicznej: z Jarosławem Jońcem, autorem publikacji *Obóz zagłady w Bełżcu. Zarys historii* (7 XII 2016); Agnieszką Martinką autorką książki *Półowinka. Rowerem na Ural do miejsca zesłania ojca. Wspomnienia ojca, wspomnienia córki* (8 II 2017); Pati Maczyńską, autorką *Południca ze Świętyni Słońca* oraz *Kłątwa* (6 XII 2017); księdzem Witkiem Bednarzem, autorem *Z księdzem na Gibraltar* (22 X 2018). Spotkania dotyczyły też wydarzeń rocznicowych – 12 maja 2017 r., w 82. rocznicę śmierci Marszałka Piłsudskiego, Józef Szajewski wygłosił prelekcję „Józef Piłsudski na ziemi tomaszowskiej” lub okolicznościowym, jak „Chwile wspomnień – Zaduszki nauczycielskie, spotkanie poświęcone zmarłym nauczycielom” (6 XI 2017).

W roku 2018 oprócz udziału w obchodach rocznicy nadania prawa miejskiego i promocji „Rocznika Tomaszowskiego” TTR było organizatorem konferencji naukowej pt. „Niepodległa ma 100 lat. Polska i Tomaszów Lubelski 1918–2018”. Referaty na konferencji wygłosili naukowcy z UMCS: dr hab. Artur Górak – o odradzającej się administracji państwa polskiego, dr hab. Marek Konstankiewicz – o transporcie kolejowym, a także członkowie TTR – dr hab. Marek Bielecki, prof. Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie – o ewolucji statusu prawnego Kościoła katolickiego w la-

tach 1918–2018, mgr Wojciech Dziedzic – o wydarzeniach w Tomaszowie w 1918 r., oraz mgr Robert Czyż – o szkolnictwie w odrodzonej Polsce.

11 marca 2019 r. prezesem TTR została Anna Pitura. W tym czasie wydarzenia regionalistyczne związane były z przygotowaniem do obchodów 80. rocznicy wybuchu II wojny światowej – sesja historyczna w Centrum Edukacyjno-Kongresowym KUL w Tomaszowie Lubelskim oraz II wydanie *Tomaszowskiego za okupacji* doktora Janusza Petera. TTR rozpoczęło także współorganizowanie wykładów w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Tomasza Zamoyskiego – 13 czerwca 2019 r. z okazji Międzynarodowego Dnia Pamięci Ofiar Niemieckich Nazistowskich Obozów Koncentracyjnych i Zagłady Jarosław Joniec wygłosił referat „Ocaleni z Zagłady w Bełżcu”. Spotkanie było połączone z promocją 7 tomu „Rocznika Tomaszowskiego”, w którym został opublikowany artykuł pt. *Rudolf Reder – ocalały z obozu zagłady w Bełżcu. Uwagi i postulaty badawcze*. W 57. rocznicę śmierci doktora Petera 17 lutego 2020 r. w Bibliotece Miejskiej Jarosław Joniec wygłosił referat: „Dr Janusz Peter – kronikarz »czasów nieludzkich«”.

TTR brało udział, jak co roku, w uroczystościach upamiętniających wydarzenia z okresu powstania styczniowego, obchodach Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych, Dniach Tomaszowa, rekonstrukcjach bitew pod Tomaszowem Lubelskim oraz kiermaszach książek. Promocje kolejnych tomów „Rocznika Tomaszowskiego” odbyły się w Urzędzie Miasta 7 października 2019 r. i 8 października 2020 r. (tomy 8–9).

27 września 2021 r. podczas Walnego Zebrania Członków prezesem TTR został Jarosław Joniec. 5 października 2021 r. odbyła się konferencja naukowa „Tomasz Zamoyski i jego czasy – rocznica czterechsetlecia lokacji Tomaszowa”, której współorganizatorem było TTR. Prelegenci konferencji złożyli artykuły naukowe, które ukazały się w 10 tomie „Rocznika Tomaszowskiego”¹⁴.

W 130. rocznicę urodzin patrona TTR oraz Szkoły Podstawowej nr 3 w Tomaszowie Lubelskim, 26 listopada 2021 r. Jarosław Joniec wygłosił w tej szkole wykład pt. „Doktor Janusz Peter – kronikarz wojny i okupacji”. 8 grudnia w Bibliotece Pedagogicznej zostało zorganizowane spotkanie autorskie z Robertem Gmitemkiem, autorem książki *Na Roztoczu. Przewodnik metaforyczny*.

W roku 2022 członkowie TTR wzięli udział w obchodach 159. rocznicy powstania styczniowego, Narodowym Dniu Pamięci Żołnierzy Wyklętych, III Rekonstrukcji bitwy pod Zaborecznem, Ekologicznym Kiermaszu Rozmaitości, Dniach Tomaszowa, Zamojskim Festiwalu Książki, Rekonstrukcji bitew pod Tomaszowem Lubelskim. 401. rocznica nadania prawa miej-

¹⁴ Szczegóły dotyczące konferencji „Tomasz Zamoyski i jego czasy” oraz uroczystości podsumowujących obchody 400-lecia nadania prawa miejskiego zob. *Kronika. Wydarzenia w mieście w roku 2021*, „Rocznik Tomaszowski” 2022, t. 11, s. 296–299.

Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne im. dra Janusza Petera
oraz

Urząd Miasta Tomaszów Lubelski
zapraszają na

**Jubileusz 60-lecia Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego
im. dra Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim**

pod honorowym patronatem
Marszałka Województwa Lubelskiego Jarosława Stawiarskiego

18 listopada 2022

Konferencja: „60 lat Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego – doświadczenia i perspektywy”, godz. 14.00, Sala im. T. Zamoyskiego, Urząd Miasta Tomaszów Lubelski, ul. Lwowska 53

- Wystąpienie Burmistrza Miasta – Wojciecha Żukowskiego
- Rola towarzystw regionalnych w społecznościach lokalnych – prof. dr hab. Ryszard Szczygłel (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
- Dr. Janusz Peter tomaszowski filantrop – Robert Czyż (dyrektor Muzeum Regionalnego im. dr. Janusza Petera/Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne)
- Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne. Bilans dekady 2012-2022 – Jarosław Joniec (Prezes Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego)
- Debata: Jaka jest przyszłość ruchu regionalnego?

26 listopada 2022

- Złożenie kwiatów na grobie dr. Janusza Petera, godz. 8.30, cmentarz parafialny w Tomaszowie Lubelskim
- Turniej Szachowy: „Jubileusz 60-lecia Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego”, godz. 9.30, Szkoła Podstawowa nr 2 w Tomaszowie Lubelskim, ul. Żołnierzy Września 1

Patronat medialny:

Urząd Miasta
Tomaszów Lubelski

Patronat Marszałka
Województwa Lubelskiego
Jarosława Stawiarskiego

Plakat obchodów Jubileuszu 60-lecia TTR z programem konferencji oraz innymi wydarzeniami. Źródło: Zbiory Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dr. Janusza Petera

skiego była połączona z promocją 11 tomu „Rocznika Tomaszowskiego”. Dla Towarzystwa rok 2022 stanowił okazję do obchodów 60-lecia jego istnienia, w ramach których została zorganizowana konferencja „60 lat Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego – doświadczenia i perspektywy” oraz turniej szachowy w Szkole Podstawowej nr 2 w Tomaszowie Lubelskim.

Istotnym elementem działalności edukacyjnej TTR są konkursy wiedzy historycznej dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych. W 2018 r. konkurs „Od przeszłości do teraźniejszości” odbył się w formie kwizu interaktywnego i dotyczył historii Tomaszowa Lubelskiego jako miasta powiatowego. Konkurs został zorganizowany wspólnie z Biblioteką Pedagogiczną, Muzeum Regionalnym im. dr. Janusza Petera oraz Robertem Czyżem – doradcą metodycznym. W ramach obchodów 80. rocznicy wybuchu II wojny światowej przy udziale TTR przeprowadzono konkurs interaktywny „Tomaszowski wrzesień 1939” (20–22 XI 2019). Z okazji jubileuszu czterechsetlecia Tomaszowa Lubelskiego TTR współorganizowało konkurs interaktywny pt. „Tomaszów Lubelski ma już 400 lat” (maj–czerwiec 2021).

Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne jest organizacją pozarządową, swoje cele statutowe realizuje w oparciu o pracę społeczną swoich członków, a fundusze pozyskuje przede wszystkim z dotacji i darowizn w ramach różnego rodzaju składanych projektów i wniosków. W taki sposób wydawany jest „Rocznik Tomaszowski” oraz większość innych publikacji.

W roku 2017 TTR zrealizowało projekt „Być regionalistą...”, dofinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach zadania realizowanego przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce oraz Ośrodek Działaj Lokalnie Stowarzyszenia „Czajnia”. Celem projektu była aktywizacja społeczności lokalnej do działań na rzecz regionalizmu oraz promocja działalności TTR. Na program składały się warsztaty: „Jak napisać artykuł, a jak wydać książkę?” oraz „Jak zrobić dokumentację fotograficzną?”. W ramach projektu przeprowadzono również konkurs fotograficzny „Pomniki mówią o historii mojej miejscowości”.

W roku 2021 TTR zrealizowała dwa zadania: „Wydanie mapy turystycznej Tomaszów Lubelski i okolice”, w nakładzie 2000 sztuk, oraz „Montaż tablic oznakowania turystyczno-informacyjnego przy obiektach miasta Tomaszów Lubelski”. Celem projektów była poprawa promocji lokalnego dziedzictwa poprzez wydanie mapy turystycznej Tomaszowa Lubelskiego i najbliższej okolicy, a także podniesienie atrakcyjności obszaru miasta poprzez oznakowanie obiektów tablicami turystyczno-informacyjnymi. Zadanie było współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” Programu Rozwoju

Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Projekt został dofinansowany za pośrednictwem Lokalnej Grupy Działania „Roztocze Tomaszowskie”.

Obchodzony w 2022 r. jubileusz 60-lecia TTR stał się okazją do wspomnień, refleksji, podsumowań, podziękowań za dotychczasową współpracę, ale też do formułowania planów dotyczących przyszłości. Wydaje się, że wypracowane przez lata formy pracy Towarzystwa, zwłaszcza wydawnicze, należy utrzymać. W działalności TTR można też wiele poprawić, szukać nowych kanałów dotarcia, szczególnie do młodego pokolenia. Siłą tego typu organizacji społecznych jest współpraca i uzupełnianie się z innymi instytucjami kultury w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA I ŹRÓDŁA

- Brodowski J., *Kronika. Wydarzenia w mieście w roku 2021*, „Rocznik Tomaszowski” 2022, t. 11.
- Brodowski J., „Rocznik Tomaszowski”. Bibliografia dziesięciu numerów czasopisma Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dra Janusza Petera [1981] 2013–2021, „Rocznik Tomaszowski” 2021, t. 10.
- Cisło B., *Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne*, „Tomaszowska Teka Regionalna” 1997, nr 1.
- Joniec J., *Muzeum martyrologiczne w Bełczu w perspektywie historyczno-prawnej*, „Rocznik Tomaszowski” 2022, t. 11.
- Joniec J., *Wstęp*, [w:] J. Peter, *Tomaszowskie za okupacji*, Tomaszów Lubelski 2019.
- Jubileusz 55-lecia Tomaszowskiego Towarzystwa regionalnego 1962–2017*, oprac. M. Tereszczuk, A. Pitura, Tomaszów Lubelski 2017.
- Omelaniuk A.J., *Powstanie Karty regionalizmu polskiego*, [w:] *Regionalizm polski u progu XXI wieku: Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury, Wrocław 23–25 IX 1994*, red. S. Bednarek, S. Słowik, J. Wojtaś, A. Kociszewski, A.J. Omelaniuk, Wrocław 1994.
- Spaczyński Z., *Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne (1920–1980)*, „Rocznik Tomaszowski” 1981, t. 1.
- Szczygieł R., *Dorobek towarzystw regionalnych Lubelszczyzny w zakresie badania dziejów miast*, [w:] *Dokonania regionalnego ruchu naukowego w Polsce. W dwudziestolecie Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, red. D. Wańka, Kalisz 2008.
- Szczygieł R., *Polskie Towarzystwo Historyczne a towarzystwa regionalne po II wojnie światowej*, „Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny”, t. 13, Kraków 2011.
- Tomaszów Lubelski. Monografia miasta*, red. R. Szczygieł, Lublin–Tomaszów Lubelski 2012.
- Wiśniewski I., *Szanowny Czytelniku!*, „Tomaszowska Teka Regionalna” 1997, nr 1.

NETOGRAFIA

- Dziedzic W., *50 lat Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. doktora Janusza Petera*, [w:] <http://www.ttr-tomaszow.pl>
- Taboń S., *Regionalizm jako idea, ruch i działalność społeczno-kulturowa*, s. 89–90, [w:] <https://czasopismoippis.up.krakow.pl>